

Interview

‘Show, don’t tell’

Petra Stienen over het belang van culturele uitwisseling

Petra Stienen is bij het grote publiek vooral bekend van haar optredens bij *Pauw & Witteman*. Deze arabiste, ex-diplomate en schrijfster van het boek *Dromen van een Arabische lente* (2008) is ook, sinds maart, werkzaam voor het programma *Mediterranean Crossings* van SICA. ‘Ik geloof heel erg in *show, don’t tell*.’ Een gesprek over het belang van kunst voor, tijdens, en na een revolutie.

Jurgen Maas & Sara Muller

Het is de derde week van september, traditiegetrouw de Vredesweek. Petra Stienen zit achter een glas munthoe in De Balie in Amsterdam. Moeten we haar aanspreken als excellentie? Hoozo, reageert ze licht verbaasd. Het kwartje valt. Stienen is een jaar lang staatssecretaris van vrede van het gelijknamige virtuele ministerie van IKV Pax Christi. Maar we zitten nu tegenover elkaar omdat ze sinds maart programmamanager is bij SICA (Stichting Internationale Culturele Activiteiten) in Amsterdam. Direct interrumpeert ze ons. ‘Ze noemen het intentdant, en volgens mij betekent dat regelnichtje,’ lacht ze.

Toch hebt u ‘ja’ gezegd toen SICA u benaderde.

‘Het combineert alles wat ik leuk vond toen ik bij Buitenlandse Zaken werkte op posten in

het Midden-Oosten: cultuur, media, mensenrechten, andere stemmen, andere verhalen. En er liggen veel kansen die we nog niet oppakken. Tijdens de Arabische lente hebben we gezien dat artiesten, kunstenaars en andere intellectuelen de massa hebben gemobiliseerd.’

‘Toen ik in Syrië en Egypte op de ambassade mensenrechten in mijn portefeuille had, was het ondersteunen van culturele activiteiten een van de weinige manieren om de marges van wat wel en niet toelaatbaar was op te rekken.’

Noemt u eens een concreet voorbeeld.

‘In Egypte was een samenscholing van meer dan drie mensen volgens de noodwet verboden. Met Nederlandse steun heeft verhalenvertelster Sherine al-Ansari toen opgetreden met fragmenten uit *Duizend-en-een-nacht* in de schaduw van Bab Zuweila, een poort in oud-Cairo. Het zag zwart van de mensen. Ik geloof heel erg in *show, don’t tell* als het gaat over cultuur en mensenrechten. Wijs niet steeds met dat vingertje. Een jonge vrouw die letterlijk haar stem laat horen in een oude volkswijk met een verhaal over een onafhankelijke jonge vrouw die haar eigen leven redt met het vertellen van verhalen, dat was een mooie manier. En dus een groot succes.’

Jaren later werkte Petra Stienen in Syrië. Samen met de Egyptische ambassade en de Europese delegatie haalde ze toen Sherine al-

Ansari naar Syrië voor een optreden in een aantal historische panden en de zoek van Damascus. Stienen: 'Het vertellen van verhalen is een Arabische traditie. Iedereen vond het fantastisch, ook de Syrische autoriteiten die andere manifestaties meteen zouden laten hebben verbieden. De samenwerking heeft alle partners misschien

'Van groot belang is het creëren van ruimte'

een paar duizend euro gekost, en het heeft enorm veel publiciteit gegenereerd en goodwill. Je moet wel oppassen dat je niet kunstuitingen instrumentaliseert voor je mensenrechtenbeleid. Dat is vaak het geval bij ontwikkelingssamenwerking: een toneelstukje laten opvoeren met als boodschap dat mensen condooms moeten gebruiken.'

Volgens Stienen is het creëren van ruimte van groot belang. Letterlijk. 'In Nederland is het vanzelfsprekend dat er oefenruimtes zijn en locaties om voorstellingen op te voeren. Met Nederlandse steun heeft Ahmed al-Attar zes jaar geleden in Egypte Studio Emad Eddin opgericht, op de bovenverdieping van een heel oud pand in de binnenstad van Cairo, met vier oefenruimtes. Iedereen kan er zich op zondag inschrijven. Als student betaal je een pond per uur, dat is een kwartje. Wil je buikdansles geven, dan betaal je 50 pond per uur. Volgens al-Attar heb je in door de Egyptische overheid ter beschikking gestelde plekken te maken met censuur; bepaalde dansvormen zijn te bloot, bepaalde teksten niet islamitisch genoeg. In de periode dat ik in Cairo werkte, in de jaren negentig, is er ook

een Cultuurfonds opgericht op instigatie van Buitenlandse Zaken.'

Bestaat dat fonds nog?

'Ja, alleen staat dat nu enorm onder druk want Egypte gaat bij ontwikkelingssamenwerking van de landenlijst af. Ik hoop dat mensen uit de culturele sector zo slim zijn om culturele activiteiten te verbinden met alle aandacht voor mensenrechten en vrijheid van meningsuiting.'

Toch vindt Stienen het een goed idee dat Egypte van de lijst verdwijnt. 'Als ontwikkelingsland, niet als land voor samenwerkingsprojecten op het gebied van economische ontwikkeling of cultuur en mensenrechten. De reden waarom wij in Egypte zaten had niets te maken met het feit dat het een laag inkomensland was. Dat was het namelijk niet. We zaten in Egypte omdat we vonden dat het land een stabiele factor moest zijn in het Midden-Oosterse vredesproces. Egypte was een vredespartner van Israël.'

'Tegelijkertijd, ik heb het zelf vaak gezien en er kritiek op geleverd in mijn boek *Dromen van een Arabische lente*, is er een soort geef-mij-geldmentaliteit ontstaan. Heeft het Westen de dic-tatuur niet in stand gehouden door de manier waarop wij samenwerkingsverbanden zijn aangegaan? Juist mensenrechten en cultuur kunnen de luis in de pels zijn. Gelukkig blijven er mogelijkheden via het Matra-Zuid programma en het mensenrechtenfonds.'

Assertiviteit

Het programma Mediterranean Crossings gaat over podiumkunsten, omdat het wordt gefinancierd door het Fonds Podiumkunsten. Maar wat zijn nu opvallende aandachtspunten bij de podiumkunsten in de Arabische wereld? Dat vindt Petra Stienen een hele brede vraag. 'Als je kijkt vanuit het oogpunt van de westerse kijker: *less is more* is iets wat in de Arabische wereld weinig gehanteerd wordt. Het is als Arabische mezze, de balans is enorm belangrijk: alle

kleine gerechtjes kunnen verrukkelijk zijn, maar soms blijft er driekwart op tafel staan. In mei was ik in Amman, waar het Nederlands Blazers Ensemble optrad samen met de beroemde Jordaanse Rum Tarek Al Nasser Group. De balans was precies goed en de mix van het publiek echt een afspiegeling van de Jordaanse samenleving. Drie dagen later was ik bij een balletvoorstelling. Ballet ligt natuurlijk moeilijk, omdat

ren samen met het Europees Cultureel Fonds en SICA. Zij gelooft erg in het versterken van denkkraft en organisatiekracht van jonge culturele managers. Ze organiseerde daarom een training voor managers uit Irak, Jemen, Libië, de Palestijnse gebieden en Syrië. Ze kregen training in bijvoorbeeld het ontwikkelen van een visie op hun kunstuitingen en het publiek, en hoe ze financiering konden verkrijgen voor hun

het erg met lichamelijke en sensualiteit te maken heeft. Daar zag ik veel meer de bovenlaag van Amman in het publiek.

U was in juli in Egypte. Van welke ontmoeting zegt u: bij of zij heeft duidelijk gemaakt welke kant we opmoeten?

'Ik was er op de slotdag van een bijeenkomst georganiseerd door Al Mawred Al Thaqafy. De directrice van deze stichting, de Egyptische Basmah al-Husseini, is een van de leidende figuren in de culturele scene. Zij werkt al ja-

projecten. Na afloop vroeg ik aan twee vrouwen uit de groep, een Egyptische en een Syrische, wat het meest voor hen had betekend. Wat bleek, er was een man uit Jemen aanwezig geweest die nog nooit met vrouwen had samengewerkt. De eerste paar dagen had hij met zijn armen over elkaar gezeten en wilde hij niets met hen te maken hebben. Na vijf dagen had hij met die vrouwen samen enthousiast een mooi projectvoorstel geschreven. Hij had nog nooit aan dit soort gesprekken deelgenomen.'

‘Basma al-Husseini heeft me zeer geïnspireerd. Zij kan ook de vinger op de zere plek leggen. Toen ik vroeg wat we nog meer kunnen doen, antwoordde ze: “Neem jullie democratische verantwoordelijkheid nu eens serieus en stem niet opnieuw op politici die onze dictators in het zadel houden. Mij trof de assertiviteit, de trots, om een stem te laten horen, ruimte op te eisen.’

Groeit die ruimte sinds de revolutie?

‘Het is nog te vroeg om daar antwoord op te geven. Veel kunstenaars zijn nog in verwarring en hebben hun penseel, potlood of computer opgeborgen. Tegelijkertijd zie je overal revolutiekunst, graffiti over Mubarak, over de dictatuur. Ik ben onlangs naar een Egyptische toneelvoorstelling geweest in Rotterdam, ‘Lessons in Revolting’. Een van de choreografen is vaak via Mediterranean Crossings in Nederland geweest. Voor mij was het nog heel ongepolijst. Over de confrontatie tussen de demonstranten en de militairen. Het is: kijk ons revolutie voe-

‘Er is veel verwarring’

ren. Wel indrukwekkend, maar nog niet met reflectie over de toekomst, daar is het ook nog te vroeg voor.’

Herkennen ze dit in Egypte?

‘Ja, er is veel verwarring en weinig visie over welke kant mensen uitwillen. Daar maken mensen zich zorgen over. Ik merkte in Cairo wel dat mensen aan de ene kant heel opgelucht waren dat Mubarak weg is, maar ook verzuchten: wat nu?’

‘Er is een intrinsieke behoefte aan verrijking van de culturele sector. Op het Egyptische ministerie van Cultuur werken 80.000 mensen. Een groot deel houdt zich bezig met archeologie.’

Graag wil ze ook vertellen dat er voor Nederlanders nog zoveel te ontdekken valt. ‘Neem de Libanese zangeres Rima Khcheich. Ik zag haar vorig jaar op het festival Dancing on the Edge. Kippenvel. In de Arabische wereld is ze een wereldster. Maar in Den Haag zaten zo’n

‘Basma al-Husseini heeft me zeer geïnspireerd’

35 mensen in de zaal. Ook zijn er fantastische filmmakers, zoals de Libanese Nadine Labbaki of de Egyptische Khaled Abolnaga. Of neem de Syrische cartoonist Ali Ferzat, die onlangs nog zwaar is mishandeld door het Syrische regime. Hij is hier in Nederland slechts bekend bij een beperkt publiek en dat alleen omdat hij in 2002 laureaat was van het Prins Claus Fonds.’

Media

SICA onderzoekt ook de mogelijkheid om de berichtgeving in de Arabische media over culturele activiteiten te helpen verbeteren. Stienen: ‘Bijvoorbeeld het ondersteunen van journalisten die schrijven over cultuur. Dat wordt er in Egypte nu een beetje bij gedaan, waardoor het soms lijkt alsof er niets gebeurt. Verder zijn we in gesprek met Egyptische partners over een ‘creatieve mapping’, we moeten echt eerst weten wat er allemaal is, voordat mensen bijvoorbeeld verbindingen kunnen leggen tussen cultuur en bedrijfsleven. Ik voorzie wel groei in de creatieve industrie in de Arabische wereld.’

Wat zijn de obstakels voor culturele uitwisseling?

‘In Egypte vindt er nu een strijd om de macht plaats. Kunstenaars zouden wel eens klem kun-

nen komen te zitten tussen het militaire establishment en militante moslimgroeperingen. Ze worden nog vaak neergezet als “van het Westen” en er is veel kritiek op buitenlandse invloeden. Of tegenstanders zeggen: het past niet bij onze traditie en cultuur; men begint een wedstrijd wie het meest islamitisch is.’

‘Onlangs hield ik een lezing over de Arabische lente en de seksuele revolutie. Ik heb toen twee dames met elkaar vergeleken: de Libanese Joumana Haddad, oprichtster en hoofdredactrice van het tijdschrift *Jassad*, zeg maar de moderne vrouw, en de Egyptische sekstherapeute Heba Kotb, die ervoor pleit dat jongeren en volwassenen hun seksuele identiteit laten zien binnen het huwelijk en binnen de grenzen van de islam. Volgens Haddad heeft het lichaam met sensualiteit te maken, het is kunst, het moet getoond worden in beeldende kunst en de schilderkunst. Dat past bij onze samenleving, stelt ze, al duizenden jaren lang. Maar Kotb meent dat dat niet past bij de islamitische tradities.’

Als je projecten ondersteunt, hoe kun je dan voorkomen dat kunstenaars klem komen te zitten, zoals u het noemt?

‘Dat kan niet. Dat moet je ook niet willen. Laat je verrassen. Zo vertelde Basma al-Husseini dat ze eind jaren negentig via het cultuurfonds op de Nederlandse ambassade een geluidsinstallatie had kunnen aanschaffen. Na de slag met de kamelen op 2 februari stonden op een geven moment nog maar weinig mensen op het Tahrirplein. Er zijn toen drie of vier podia neergezet, onder andere een door al-Husseini. Iemand haalde toen die oude geluidsinstallatie van zolder, die dus vervolgens letterlijk de stem van de revolutie heeft versterkt. Laten we ophouden direct succes te eisen. Ik noem dat strategisch geduld. En laten we kunstenaars langdurig ondersteunen. Verbintenissen aangaan voor tien jaar.’

Stienen heeft tot slot wel nog bedenkingen over de gang van zaken bij sommige Europese uitwisselingsprojecten waarbij Middenoosterse kunstenaars nog steeds anders behandeld worden dan kunstenaars uit het Westen. ‘De Syrische bewegingsartieste Nora Murad vertelde ooit ietwat beschaamd dat Europese kunstenaars / artiesten vaak in goede hotels verblijven met ruime dagvergoedingen en dat zij als lokale kunstenaar werd uitgenodigd “om te komen oefenen” bij een culturele uitwisseling in Damascus. Vaak kreeg ze geen enkele vergoeding of slechts een schijntje omdat het levensonderhoud in het Midden-Oosten goedkoper is. Dat is natuurlijk totaal niet gelijkwaardig.’

Jurgen Maas is hoofdredacteur van ZemZem. Sara Muller is redacteur. Voor meer informatie over het programma Mediterranean Crossings zie www.sica.nl/content/nl-midden-oosten-en-noord-afrika